

Avalots antixuetes a Porreres i a Felanitx en el segle XIX

FRANCESC RIERA I MONTSERRAT

És prou sabut que a Mallorca, en el segle XIX, hi haguè aldarulls antixuetes, aldarulls que sempre estaven un funció de les giragoneses polítiques del moment. Quan el panorama de la res publica s'ennuolava, tan si era a escala nacional com local, es podia donar per segur que el ruixat, prest o tard, cauria damunt els xuetes, que, alhora, servien de boc expiatori i vàlvula d'escapament al reaccionarisme dels cacics de torn.¹

Quan després de la guerra contra Napoleó, comença el regnat de Ferran VII (1814-1833), amb les seves alternàncies de governs liberals i absolutistes, llavors s'inicia per als xuetes un període particularment difícil, perquè queden a mercè de la bona o mala voluntat dels qui regien la política insular o local.

És amb aquest rerafons polític que cal contemplar els enranous antixuetes d'aquell temps. Com a regla general, pot dir-se que en els breus lapses de governs constitucionals, els xuetes gaudiren d'una certa bonança social, però no és una regla sense excepcions, perquè, com veurem més avall, també amb els governs constitucionals patiren extorsions greus per part d'elements incontrolats que no foren degudament punits per les autoritats competents. Els processos incoats es feien pro formula, sense cap gana d'arribar al fons de la qüestió.² Els anys més costeruts foren els que van del 1823 al 1833, amb la represa de l'absolutisme de vell encuny. A algunes viles de la part forana, on el caciquisme reialista feia matx a l'ampara del absolutisme imperant que assegurava la impunitat, els xuetes patiren tota mena d'ultratges, si bé s'ha de dir que només tenim notícies documentades d'alguns pobles; d'altres, fins ara, no s'ha trobat el corresponent expedient. Per exemple, consta que a Sineu i a Santanyí hi haguè esvalots antixuetes, però els lligalls que podrien informar-nos-ne o han desaparegut o encara no han estat localitzats. I cal suposar que no foren aquestes les úniques viles on succeïren episodis lamentables d'aquesta mena. Llavors,

¹ Cal dir que a finals del segle XVIII i principis del XIX, encara sota el govern de l'antic règim, ja hi haguè a Palma disturbis antixuetes força seriosos. Pel que fa al XVIII veure Francesc RIERA MONTSERRAT: "Els xuetes i la guerra contra França del 1793 al 1795", *Randa*, 1978, 31-37. Per al XIX i els rebomboris de 1808 i 1809

José TARONGÍ: *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca*, Palma, 1877, 255-256.

Juan LLABRÉS BERNAL: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca. Siglo XIX*, Palma, 1958, I, 215-217.

Baruch BRAUSTEIN: *Els xuetes de Mallorca* (traducció catalana, 1976, 205-211).

Miguel de los Santos OLIVER: *Mallorca durante la primera revolución*, Palma, 1901, 608-611.

Anales Judaicos. Transcripción, introducción y notas por Lorenzo PÉREZ, Palma, 1974, 152-174 i 192-194.

² Els xuetes eren liberals i havien saludat la Constitució de Cadis com la carta de llur alliberació. Una dada eloqüent: en el batalló de voluntaris nacionals que es formà a Palma durant el trienni liberal s'hi allistaren 112 xuetes. cf. Lorenzo PÉREZ: *Anales Judaicos*, 193-194. La nit del 5 al 6 de novembre de 1823, tot just arribada a Palma la notícia de la caiguda del règim constitucional, la turba multa reialista se *entusiasmo contra los chuetas y pasaron sus casas y calles a un infeliz destrozo y voraz saqueo, robando y rompiendo todas las tiendas, quemando sus ricos muebles y puertas con gritos desahorados de "Viva el Rey !...jurando que habian sido ellos los autores de la Constitución* . cf. Juan LLABRÉS BERNAL: *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*, II, 160-161. Així que, quan començà el govern absolutista, no només a algunes viles de la part forana hi haguè disturbis antixuetes, sinó que tampoc a la capital de l'illa no se n'escaparen ... i sembla que les autoritats reialistes no foren alienes a la malifeta.

per als xuetes, bufaven vents contraris, i se'ls volia fer expiar el seu pecat original agreujat pel liberalisme de què havien fet gala feia poc.³

A l'Arxiu Municipal de Manacor, que per ser cap de partit judicial conté nombrosos lligalls d'afers polítics i criminals del segle XIX referents als pobles dels voltants, hi ha dos lligalls que inclouen dues causes incoades contra individus de Porreres que havien protagonitzat accions antixuetes realment llastimoses, i que restaren impunes perquè un infrangible pacte de silenci impedí que fossin castigades, pacte que, com veurem, era escrupolosament observat tant pels xuetes com pels seus enemics: els primers callaven de por, i els segons perquè havien fet del silenci còmplice la seva arma més temible.

Porreres⁴

El 30 de juliol de 1821, (durant l'anomenat trienni liberal) a Francesc Miró, de Porreres, li calaren foc a les garbes de blat i ordi que tenia acaramullades a la seva era a punt de ser batudes. Aquell mateix dia el batle segon i constitucional de la vila, Baltasar Barceló donava part a la Reial Audiència de la bretolada, i escrivia: *Magn^o Sr.: Doy parte a Vt^a. Magn^a. del ominoso cuadro que presenció este pueblo, ohiendo tocar la campana a cosa de las 3 de la madrugada de este día, y presentándose enseguida, a la era de Francisco Miró de Pedro Juan, comerciante, en la qual ardían dos montones de las espigas recogidas, uno de trigo, y el otro se sevada. Este Pueblo, penetrado de la más viva compasión y sentimiento, practicó bajo mi mando, las más vivas diligencias para cortar y apagar el fuego : lo qual, si bien logró a cosa de las 4, pero de los dos montones que encontró ardiendo, casi nada pudo salvarse a favor del Propietario...*

El 14 d'agost la Reial Audiència manava al jutge del partit de Lluçmajor que obrís expedient per descobrir els culpables; però un silenci espés, gairebé compacte, s'oposà a qualsevol investigació, de manera que el 31 d'aquell mes, el promotor fiscal comunicava a Lluçmajor: *Que a su entender quedan practicadas las diligencias conducentes al objeto de averiguar los reos de tan atroz delito; y no habiéndose podido conseguir el apetecido intento, contempla que nada más por ahora puede adelantarse en el asunto, y a su tenor que no queda otro arbitrio que el de sobreseer en él, o en la prosecución de la causa hasta que se ofrezcan méritos suficientes al intento, para lo cual podrá hacerse particular encargo a estos Alcaldes constitucionales, a la citada villa de Porreras ...* Des de Lluçmajor, el 6 de setembre, el jutge de primera instància, enviava un ofici dient que sobreseïa la causa *preveniéndose no obstante a los Alguaciles del Juzgado y Alcaldes Constitucionales de Porreras procuren adquirir las noticias posibles sobre los Autores del hecho, las que comuniquen luego para acordar lo que haya lugar ...*⁵ Llegits d'prop aquests papers són una declaració d'impotència davant d'una trama antixueta que, com veurem, a Porreres, es

³ En quant als vaivens polítics de Mallorca en aquesta època, veure Miguel FERRER FLÓREZ: "Historia política y contemporánea de Mallorca (1808 - 1868)", *Historia de Mallorca.*, II coordinada por J. MASCARÓ PASARIUS (1975). II, 386-400.

⁴ He de dir que els dos expedients guardats a la Arxiu Municipal de Manacor, dels quals en treuré les notícies que van a continuació, ja han estat investigats i resumits per Ramon ROSSELLÓ VAQUER: *La vila de Porreres. 700 anys d'història*, Porreres, 2000. En les pp. 9, 11 i 12, Rosselló extracta el contingut dels dos expedients, que són força gruixats i que contenen dades molt interessants que ens permeten conèixer amb detall com visqueren algunes viles de Mallorca els anys del penós regnat de Ferran VII, amb les consegüents peripècies que passaren els xuetes. El meu estudi, doncs, serà només una ampliació del que Rosselló ja s'ha avençat a editar (*suum cuique tribuere!*), tot i que un examen fet més de prim compte dels documents originals revela que Rosselló ha deixat inèdits un gran nombre de referències que, sens dubte, són definidores d'aquells obscurs afers persecutoris.

⁵ A.M.M. C.R. -120 " Expediente de Información recibida de Oficio sobre la quema de los montones de haces de la persona del margen: Francisco Miró". L'expedient està en un estat pèssim que no en permet la lectura. Només ha pogut llegir els documents transcrits; les pàgines on consten les declaracions del damnificat Miró i dels altres cridats a declarar estan menjades per la mala qualitat de la tinta.

demostrà singularment activa, i que a més obrava amb l'assegurança de no ser traïda i per tant de no ser castigada.

I prova d'això és que a la matinada del 10 d'abril de 1822, també a Porreres, alguns xuetes, i un que no ho era, trobaren just arran del portal de casa seva calaveres d'animals morts, *calaveras de bestias mayores* precisen els documents. Els agraciats amb aquest regal macabre eren Guillermo Monteros, sangrador; Gabriel Valls, Francesc Bonnín i Joan Miró, aquests últims, tots negociants.⁶

S'obrí una causa davant del jutge de Lluçmajor, com en el cas anterior. El qui portava la causa a Porreres era el segon batle: Jaume Mulet. El 2 de maig foren cridats a declarar Monteros i els xuetes, i a la pregunta de *si sabe porqué motivo le hizieron esta función, quiénes son o si tiene sospecha con alguno?* La resposta dels interessats és unànime: *que no sabe nada, ni menos tiene sospecha de nadie*. El dia següent, el 3 de maig, el segon batle de Porreres comunica a Lluçmajor que no havia pogut aclarir res i demana que l'expedient passi el jutjat del partit. El 10 de maig, des de Lluçmajor, manen al segon batle que prengui declaracions *a los vecinos más inmediatos de los agraviados acerca de si vieron o notaron en la referida noche (la del 9 al 10 d'abril) algunos sugetos en aquellos contornos que pudieran ser sospechosos de cometer semejante atentado ...*

Els vuit interrogats, tot i que dos o tres declaren haver vist les calaveres, també són unànimes en les seves respostes, puix que quan se'ls demana si tenen idea de qui fou l'autor o autors de la malifeta, cadascun d'ells afirma: *que nada sabe de la pregunta*.

El 23 la causa va ser sobreseguda *con reserva de proseguirla, siempre que pueda venirse en conocimiento o se descubran los autores o reos del delito ...* Era la fórmula consagrada per a aquests casos no resoltos.

Aquest incident que, al primer cop d'ull, pot semblar només una broma de mal gust, en realitat era un mal averany, i venia a confirmar que la dèria antixueta d'una part del poble no afluixava; per més que les autoritats constitucionals tinguessin la bona intenció d'aturar-la, els antixuetes se sentien protegits per una xarxa de confidents òptimament situats que els permetia desafiar els expedients judicials, car les complicitats amb què comptaven els feien invulnerables. Tenien la certesa de sortir-se'n bé davant del jutge o davant del batle, perquè aquests no gosaven anar més enllà dels tràmits burocràtics que, d'altra banda, mai no passaven d'un mer interrogatori d'uns individus del tot avinguts i amb les respostes i subterfugis perfectament orquestrats.

El 1823, manu militari, val a dir: amb l'ajut d'un exèrcit francès, Ferran VII instaura de bell nou el règim absolutista i comença l'anomenada *dècada ominosa*, que dura fins a la mort del rei, el 1833. Al ja citat Arxiu de Manacor s'hi troba una altra causa referida a Porreres que és la que ens permetrà guaitar en el tèrbol panorama polític porrerenc durant aquesta citada dècada.⁷ El 27 d'agost de 1833 compareixia davant del batle de Porreres el s;indic procurador Bartomeu Morlà i diu que a les 12 de la nit del vespre abans (quan se celebraven les festes de sant Roc) sentí les campanes que tocaven per foc y *corriendo enseguida la voz pública de que en la era de Francisco Miró de este vecindario estaban las haces encendidas, pasó allí en donde las halló todas encendidas, y a pesar de la mucha gente que había, no pudo maniobrar cosa alguna ni salvar más que una poca paja por ser tan*

⁶ A.M.M. Juzgados C.R. 121 Porreres "Expediente formado sobre haver puesto calaveras a las personas del margen "

⁷ A.M.M. C. 131. Porreres (Causas criminales 1833). "Causa criminal sobre haver incendiado la harina de Francisco Miró en la noche del 26 de Agosto. 1833"

voraces las llamas a su llegada, que no dio lugar el calor del fuego de arrimarse persona alguna ... Es manà instruir les diligències oportunes per saber si hi havia o no delictes.

Un funcionari, un promotor fiscal, prengué cartes en l'afer i cridà testimonis; el primer que declara és el citat Morlà, que a la pregunta sobre si creu que el foc havia estat intencionat, respon que quan ell arribà ja cremava tot i que no podia donar més clarícies. El de la Reial Audiència li pregunta si sospita de qualcú, i Morlà diu que no, i afegeix, segurament per deslliurar-se d'interrogatoris compromesos, que ell anà a l'era acompanyat del batle i el saig, i que hi trobaren més de cent persones; però tot i que es mostra sempre molt evasiu, sabia amb exactitud quantes garbes s'havien cremat: 16 cavallons o sigui 160 garbes.

El dia següent, el 27, compareix Francesc Miró, el damnificat, i el seu fill Pere Joan. En aquesta audiència Antoni Carbonell i Antoni Servera foren nomenats pèrits per evaluar els danys, els quals calcularen que l'incendi havia destruït 22 quarteres de blat i 80 quintars de palla.⁸ El blat es venia a 9 ptas. la quartera i la palla a 2 sous 6 diners el quintar. Però el més interessant, perquè revela fins a quin punt Miró estava terroritzat davant de la perspectiva d'haver d'afrontar un judici en tota regla en què hauria d'encarar-se amb els culpables, si és que mai es descobrien, és l'intent de Francesc Miró de desvirtuar els fets, i de passada devincular-se d'un assumpte que el tenia del tot acovardit ... tenia raons sobrades per obrar així! La tàctica de Miró és clara: fa tot el possible per no implicar-se en un embolic que només podia causar-li disgustos més seriosos dels que ja havia sofert fins llavors per part d'un grup d'absolutistes que s'havien proposat fer-li la vida impossible, i no sols a ell, sinó a altres xuetes i no xuetes. Quan li pregunten com s'assabentà de la crema, contesta que *de ohida sabe que anoche le quemaron la harina de haces de trigo que tenía junto a una hera, pero no la vio quemar ni ha ido a verla quemada*. La por planava tant damunt ell que ni tan sols havia gosat anar veure l'estropell. A la interrogació de si sabia qui eren els qui havien anat a apagar el foc, n'anomena tres, però afegeix de seguida que això ho sabia perquè les filles, que eren al ball, li ho havien dit i que des del carrer l'havien cridat per donar-li la notícia, car ell era al llit i no tenia la clau de casa seva per haver-se-la'n portada la filles o la criada en anar a la festa i per tant no havia pogut obrir. El promotor fiscal sembla estranyat amb aquesta excusa tan poc creïble, però Miró insisteix dient que no tenia clau per obrir casa seva i que, a més, quan sabé la mala nova, ja tot estava cremat i que era debades anar a apagar un incendi extingit. Diu que *la criada descuidadamente se llevó la llave y con ella a la hoguera, y con el trastorno no pensó en venir a abrir hasta que regresó la gente y le trajeron la noticia de que estaba del todo incendiada* (l'era) *y no hubo necesidad de ir ni hará oy, por no verse el daño a la vista*.

Se li demana si sospita d'algú, diu: *Que ignora la pregunta*. El promotor fiscal torna a la càrrega i li pregunta si sap de qualcú que pugui ser l'autor del foc: *Nada sabe responder a la pregunta*. Altra volta el promotor fiscal: si té algun enemic: *Dijo que lo ignora*. Miró sempre a la defensiva i en actitud reticent.

I ara arribam als paràgrafs que ens permeten comprendre perquè Miró respon cada vegada com un home acoquinat i gens ni mica dispost a col·laborar amb la justícia., de la ineficàcia de la qual feia anys que ja en tenia una amarga experiència. Quan se li pregunta si abans ja havia patit algun incendi com aquell, contesta: *que antes del año veinte, no se*

⁸ El 5 d'octubre, uns altres pèrits declaren estar absolutament segurs que l'incendi fou provocat: *que esta ceniza que se observa en el traste de ocho varas de longitud y cuatro de latitud, lo es de paja y grano quemado, y saber cierto que era la harina de haces de Francisco Miró ... y el grano quemado que se observa no pone duda alguna al más ignorante que está del todo quemada dicha harina, sin haver salvado cosa alguna del fuego, y por algunas piedras que aparecen en algunos ángulos de la ceniza negra que existe, se infiere que el fuego fue dado a propósito y por distintos puntos para que quemase mejor y más rápidamente...* Els pèrits eren Pere Joan Mora i Antoni Muntaner

acuerda la época fija, le quemaron una harina mayor, y después, en el año veinte y cuatro le incendiaron la casa que habita, causándole, entre lo quemado y saqueado, más de seis mil libras (de daño).

Davant d'aquesta confessió, el promotor fiscal inquireix si per això s'incoà expedient; Miró respon que del primer incendi no ho sap cert ni sap si es descobrí els culpables; en quant a l'incendi de la casa li sembla que sí, que es formà causa i que *es de sentir que resultaron los reos, pero el declarante ni los conoce ni los conoció cuando la incendiaron*. Realment aquesta declaració és patètica i encara ho és més la que segueix, car interrogat sobre si aquests agressors li tenen ràbia o si s'ha reconciliat amb ells, Miró contesta: que ignora que alguno esté resentido contra el declarante, *pues a más de no demandarles los perjuicios y daños causados, le hizieron pagar después cien libras para que no reincidiesen en igual atentado (la cursiva és meva)*.

Naturalment, el promotor fiscal tot d'una se n'adona que Miró coneixia els malfactors (segurament els coneixia tot Porreres), però que no vol descobrir-los per por de les represàlies. Nogensmenys, intenta avançar una passa més en aquest camí i demana qui le féu pagar les 100 lliuras. Miró desvia la pregunta i fa una contesta esbiaixada, diu: *que con motivo de las desgracias acahecidas en aquel año y continuando los tumultos que eran muy frecuentes en aquel entonces atropellando varias familias, contribuyeron éstas en un tanto, y el declarante fue llamado en casa de D. Antonio Mora, notario, y éste recibió el dinero y lo distribuíó a mi parecer a los que componían los motines insultantes*. La resposta no delata ningú, però aquest cop dóna pistes valuoses que podien ser un ajut inapreciable per esbrinar la veritat. Miró es mostra hàbil, envia el promotor fiscal al notari perquè aquest sigui el qui informi el jutge. Per últim, se li demana si vol ser part en la causa, i diu que no.

El mateix dia, també declara el fill de Francesc Miró, Pere Joan: no surt de la línia sumament cautelosa marcada pel seu pare, però confessa que anà a veure el foc on hi trobà un boldró de gent. Recorda que *siendo el declarante ahun joven...les quemaron otras harina mayor, y en el año 1824 les incendiaron su casa, causándoles muchos perjuicios*. Com el seu pare, Pere Joan ignora els autors de tots aquests tropells, i preguntat si sap la causa d'aquestes desgràcies, *de esta notable ojeriza y prevención. Dijo que tampoco la sabe*. Llàstima que no ens hagi arribat l'expedient de quan els calaren foc a la casa, del qual ara només de retop en tenim noves.

I aquí entra en escena el notari D. Antoni Mora, que estava malalt, i el batle reial de Porreres, anomenat Miquel Danús, i l'escrivà Sebastià Mora anaren a prendre-li declaració a casa seva. El notari conta que després d'haver calat foc a la casa de Miró se li presentaren uns individus, que ja havien visitat algunes altres cases *las casas más principales del pueblo y entre ellas la del declarante*, puntualitza Mora, *amenazando de que si no les pagavan dentro tantas horas cuatrocientas cincuenta libras para repartirse entre ellos a las cuatro de la tarde de aquel día ...* els incendiarien la casa així com ja ho havien fet amb la de Miró. No cal dir que els qui havien rebut una visita tan intempestiva estaven alarmadíssims i acudiren a la notaria per veure de resoldre la situació, que amenaçava de debó. El que s'hi reuniren foren: mossèn Miquel Danús, oncle del batle, D. Andreu Coll, D. Joan Mora Garamet, mossèn Rafel Tomàs, l'honor Cristòfol Verdera, D. Damià Mora Marimón, mossèn Jaume Sitjar, D. Pere Joan Ferrando, notari, D. Bartomeu Morlà i alguns altres que no recorda bé. Després d'estudiar què s'havia de fer davant d'un cas tan compromés, *para acallar dichos insultos* acordaren que mossèn Rafel Tomàs i mossèn Cristòfol Morlà, per raó del seu estat eclesiàstic, *tomasen la comisión de verse con los cabecillas de los insultantes para ver com se les acallava y tratar de la partida que se les había de dar para salir del apuro en que se hallavan ...* Els dos preveres elegits anaren a negociar amb els

caps dels insurgents i oferiren pagar les 450 lliures exigidas, però *con alguna rebaja*, no diu quina.

Un cop complida aquesta missió, els senyors citats s'aplegaren altra volta, però aquesta vegada s'afegiren al grup d'agraviats Antoni Sastre, regidor, D^o. Aina Sitjar, vda. de D. Baltasar Barceló, D. Francesc Vicens, D. Gabriel Riera, Sebastià Mora (a) Negre, D. Jaume Gelabert, D. Jaume Mora de Son Mora, Miquel Figuera de l'Era, Joan Frau, Rafel Juan Rosselló, Crisòfol Mora, moliner, Francesc Miró de Pere Joan *quien contribuyó con las cien libras*, Pere Joan Miró i Gabriel Miró, germans de Francesc, Antoni Pau Fuster i Jaume Fuster, també germans. Tots aquests calcularen les quantitats que cada un d'ells havia d'aportar y *tasado el repartimiento -diu al document- que hicieron a proporción de la gravedad de los insultos en cada una de las casas insultadas, trajeron cada uno su cuota que prevenía (?) de los principales concurrentes ...* Quan hagueren recaptat els diners, els entregaren als dos preveres comissionats, i aquests, a la vegada, els lliuraren als caps del insurrectes *a fin de poder estar tranquilos y vivir quietos, y este es el modo cómo se cobró y distribuyó el dinero.*

Quan el notari Mora haguè relatat aquesta història, realment lamentable, se li demana (era una pregunta obligada) si sap les causes del motí i qui eren els amotinats, i diu: *que le parece provenían de haver encarcelado el Bayle, que era entonces D. Baltasar Barceló, cuatro o cinco individuos de esta Villa que le parecieron ser cabeza de motín, de resultas de haberle embestido en su casa una noche, después de las once, amenazándole con la vida en número de unos cincuenta hombres, por cuyo motivo, después de haver dado parte al Capitán General, le mandó una compañía de granaderos del Regimiento del Imperial, y después de aquietado el pueblo y marchada la tropa, persiguieron los insultadores a los del partido de aquel Bayle, y no sabe de fijo quienes componían la facción tumultuosa.* Aquesta darrera afirmació era tan absurda que se li insisteix de bell nou que digui qui eren aquests homes que es permetien aquests abusos. El notari, posat entre espasa i paret, apel·la al fàcil recurs d'inculpar un home que ja havia passat d'aquest món, i contesta: *que ignora quienes eran, lo que sabe es que Gabriel Llitesas, en el día difunto, era uno de ellos y como tal representó a los demás cuando vino a reclamar el dinero en esta casa.* I per sortir del tràngol i no haver de declarar el que no volia, usa el mateix esbiaixat procediment de Miró, val a dir: envia els informadors al dos preveres que havien intervingut en l'afer en qualitat de mitjancers, perquè li sembla que són els qui més notícies podran aportar a la causa.

Segueix l'interrogatori, i se li demana si creu que alguns d'aquests capitosts havia estat l'autor de l'incendi de les garbes de Miró del 26 d'aquell mes. *Dijo que lo ignora.* Després el batle, continuant amb el fil de l'enquesta, li demana si té notícia que l'any 1824, quan l'incendi de la casa de Miró, es formà causa i qui la va seguir: diu que sí, que se'n va seguir, i anomena els funcionaris de la Reial Audiència que la seguiren. Ja al final, el batle li demana si sap a on es reunien aquella quadrilla de facinerosos i si coneix la mà que els protegia, respon: *que se decía en aquel entonces que se reunían en el corral de la casa taberna de Juan Sampol, y que los Pbrs. Comisionados que tratavan con los representantes del tumulto sabrán cuál era la mano protectora, si la había.* Altre cop resulta evident que el notari Mora intenta carregar sobre les espatles dels dos preveres la responsabilitat i el risc de donar noms. Potser pensava que els preveres, atés el seu ministeri, no estaven tan exposats com ell a la temuda venjança. I la última qüestió fou: *Cómo fue tanta la partida que les exigieron y bajo qué pretexto la demandaron. Dijo: que su voluntad (la dels lladres) fue su medida, y el pretexto infundado.* I així fineix la declaració del notari D. Antoni Mora.

El 31 d'agost de 1833, fan comparèixer altra volta Antoni Miró per tal d'aclarir alguns detalls sobre l'incendi de casa seva el 1821 o 1822. També és present el seu fill Pere

Joan. Se'ls insta a què confessin, si ho saben, qui eren els incendiaris, tant de la casa com de les garbes. Tots dos, pare i fill, no surten d'una ambigüitat perfectament calculada, sense que mai per mai denunciïn ningú ni suggereixin cap nom. Sempre s'amparen amb la seva pretesa ignorància. El 5 de setembre, altra compareixença dels Miró, pare i fill, davant dels enquestadors; al pare se li demana si recorda la data exacta de l'incendi anterior de les garbes: *Dijo que les parecía que sería el año 1821 o 22, cosa así.* El batle inquireix si recorda si es formà causa, i Miró, sense abaixar la guàrdia: *Dijo que únicamente sabe que pasó el declarante a prestar declaración a casa del nott° D. Pedro J. Ferrando, escribano en aquel entonces, y le parece que había sospechas en algún sujeto determinado de ser autor de aquel incendio, pero no sabe en quién ni [si] resultó a la fin reo alguno.* I ara ve una petita sorpresa, perquè quan se li pregunta si, des de l'última declaració prestada, ha sabut alguna altra notícia sobre el recent incendi, Francesc Miró, per primera vegada dóna un nom: *Dijo que no ha adquirido otra noticia que Jayme Mora, del Predio Son Mora, vio cómo le pegaban fuego, y era en ocasión de que partía de esta villa para su Predio con su mujer y no pasó a verlo por no dejar a su esposa...pues notó, sin embargo de verlo de lugar distante, cómo se corría el fuego cuando se incendiava por elrededor.* Se li replica com ho sabia: *Dijo que el propio Jayme Mora se la dio (la noticia) al declarante y a Julián Oliver.* No és possible endevinar perquè Miró sortí del seu hermetisme i s'aventurà a anomenar aquests dos, quan, ben segur, que n'hagués pogut anomenar un bon raig més.

Al cap de dos dies criden Julià Oliver a declarar si era veritat el que havia dit Francesc Miró, i la resposta és molt matisada, diu *que es cierta la cita, pero no en los términos materiales.* Se li mana que aclaresqui la diferència i: *Dijo que Jayme Mora no expresó que viese correr el fuego por elrededor de la harina, sino que la llama por aquel contorno en que está dicha harina, pero no sabía el punto fijo en que ardía dicha llama sino después lo supo por el tocar fuego la campana.* Julià Oliver filava prim i sabia com esmunyir-se de les mans del jutge i, de passada, exonerar Mora de la relliscada que havia comés en dir el que havia dit a Miró.

Per cert, que crida l'atenció, que entre la llista d'individus que foren citats a declarar, aquest Jaume Mora no hi figura, com tampoc no hi figuren els dos capellans que, el 1822, havien servit d'intermediaris entre els xantatjats i els xantatgistes, als quals aportaren el preu del rescat, i que el notari Mora havia assenyalat com a sabedors del que ell i els seus companys fingien ignorar. Si s'hagués conservat la sumària de l'incendi de la casa de Miró del 1824, o fos possible de llegir l'expedient de 1821, potser sabríem si llavors els dos capellans comparagueren a no com a testimonis. El que sí tenim és una còpia de la sentència pronunciada pel jutge arran de l'incendi de la casa de Miró, datada el 14 de març de 1824: *Se sobresea esta causa, y por lo que a ella resulta se condena con todas sus costas y mancomunadamente a los siguientes individuos.* Eren catorze,⁹ i cap d'ells fou enviat a la presó ni obligat a indemnitzar Miró en un céntim. Aquesta dada ens revela que aquests catorze homes, almanco eren més que sospitosos d'haver intervingut en la salvatjada, però en sortiren indemnes. No estranya cap mica que els xuetes, davant de sentències irrisòries com aquesta, se sentissin aclaparats per un sentiment d'indefensió legal, que forçat els havia de fer tornar porucs. Sabien que els seus ofensors ja tenien per endavant l'absolució judicial.

De tota la tirallonga d'homes que desfilaren davant del jutge per prestar declaració, tots ja tenien molt ben ordida la corresponent coartada, i tots, llevat d'un, se'n tornaren a casa seva lliures de qualsevol càrrec. Però n'hi haguè un, un tal Tomàs Servera (a) Vador que, no tingué la plana tan neta com la resta, i com que d'alguna manera s'havien de salvar les aperiències, l'1 d'octubre de 1833 es decretà que fos empresonat amb *embargo de bienes y que se le reciba declaración indagatoria.* Cal dir que aquest era un dels catorze que havien

⁹ Ramon ROSSELLÓ VAQUER: *La vila de Porreres, 700 anys d'història*, 12, posa els noms de tots ells.

estat *condemnats* el 14 de març de 1824, i per tant ja havia estat identificat per la justícia, junt amb els seus sequaços, com a fautor de disturbis greus feia gairebé nou anys; però aquest cop només ell fou inculpat, car un tal Joan Vidal (a) Moy el denuncià com a autor de l'incendi, denúncia recolzada per un grup de deu persones. El 9 de novembre Servera ingressa a la presó i es mana *que se practique careo entre éste y Juan Vidal (a) Moy, carpintero*. El 14, Servera protesta de la seva innocència davant del jutge i afirma que mai no havia estat tancat ni processat. No era cert. El mateix dia, acarament entre Servera i Vidal, en què aquest últim rectifica la seva anterior declaració, fins a l'extrem de posar-se de part de Servera. Es veu a la llegua que Vidal es retracta perquè havia estat intimidat.¹⁰ El 19, altra acarament amb un tal Mateu Bover, molt parcial a favor de Servera, al qual protegeix tot el que pot. El 23, la causa de Servera fou sobreseguda perquè els testimonis són discordants: *procediendo al desembargo de sus bienes, y por lo que resulta contra él, se le condena en las costas del Sumario, pues si no se le considera por el Tribunal Superior libre de indicios, no es el delito de tal naturaleza que [no] permita escarcelar bajo fianza al indiciado ...* El pres surt de presidi *bajo fianza carcelera, ofrenda que se le ha admitido*. Les costes del judici foren 16 lliures i 5 sous, i el valor dels béns desembargats muntava només 4 lliures, 9 sous i 10 diners. El fiador de Servera va ser Jaume Pastor, de Porreres, *que se constituye fiador al expresado Thomás Servera, y se obliga a presentarlo a estas Rles. Cárceles o donde se le mande luego que sea requerido por el Juez competente ...* 13 desembre de 1833; i el 19 de juny de 1834 la causa fou arxivada definitivament. I així acabà aquell litigi tan poc exemplar.

Felanitx

Els esdeveniments de Felanitx són més tardans que els de Porreres, i tingueren lloc en un context polític força distint. L'any 1841 l'absolutisme monàrquic ja era només un mal record per a molts de espanyols; i si bé és un any especialment tens per a la vida nacional degut a la turbulenta minoritat d'Isabel II, la regència d'Espartero i les guerres carlines que no acabaven del tot, etc., a Madrid i a Palma governaven els constitucionals, que eren de mentalitat més oberta i es mostraven força receptius pel que fa a abolir a Mallorca la discriminació antixueta. Però, entre les autoritats de Ciutat i de Felanitx, de cara a aquets problema, la sintonia no era total, més aviat podríem dir que era mínima. A Palma, el govern provincial no estava disposat a tolerar els inveterats oprobis contra els xuetes; a Felanitx, els batles, ja sigui per inèrcia mental o per pressions de l'ambient que els envoltava, davant de dos incidents antixuets, que no tingueren el dramatisme dels de Porreres, no s'estaren de mostrar-se indulgents, i fins i tot, una vegada, prenen partit a favor dels antixuets, cosa que els valgué una severa reprimenda del cap del govern superior de Balears. Sens dubte a les viles els prejudicis centenaris eren més difícils de desarrelar, i els batles felanitxers potser tenien tics ideològics heretats de l'antic règim. Aquests dos batles eren Francesc Bennàssar i Bernat Soler. Havien pres possessori de l'alcaldia el 3 de gener d'aquell mateix any. I per moltes d'altres fonts documentals que obren a l'Arxiu de

¹⁰ Heus ací la retractació de Vidal del 14 de novembre de 1833: *Juan Vidal (dijo) que las suyas (palabras) son verdaderas y a ellas se afirma, y Thomás Servera contestó que es cierto lo que depone Vidal, pues cuando expresó en su declaración haberse visto y acompañado con Juan Vidal no era tal día, pues equivocó el día pral. con el domingo siguiente a aquella festividad en que se bayla (per la festa de sant Roc) y en esto estriba la discrepancia que señala que fue involuntaria, y Juan Vidal que esto sí que es cierto que se vieron y acompañaron el domingo que cita, que era el primero de Setiembre, pero no el día de S. Roque como tiene declarado antes Servera, y que lo que han dicho es la verdad, en lo que se afirman y ratifican*. Per entendre això, cal dir que Servera no havia pogut explicar satisfactòriament on havia passat el temps el vespre dels fets, i que Vidal, el 21 d'octubre, l'havia acusat d'haver desaparegut de la taverna a la hora más propicia de pegar fuego a las huces...y [que] ni se acompañó con Servera ni le vio en toda la noche... Tota la línia de defensa de Servera es basava en demostrar que a l'hora de calar foc a les garbes ell era a la taverna jugant a cartes amb una colla d'amics, entre els quals hi havia Joan Vidal (a) Moy fins que tocaren per foc. Ara Vidal i Servera fan una declaració pactada, en què tots dos intenten salvar la cara.

Felanitx, no queda cap dubte que entre el governador i els batles felanitxers no hi havia bones relacions. Ara en veurem un testimoniatge probatori.

A l'Arxiu Municipal de Felanitx, doncs, hi ha una carta del batle amb data del 18 d'abril de 1841 adreçada al cap polític de Mallorca, que diu així: *En el día de ayer, algunos individuos jóvenes de los que fueron incluidos en el sorteo de los mozos de la primera edad, se presentaron en algunas tiendas del pueblo exigiendo a la fuerza naranjas, alfileres y otras frioleras...ningún joven que no fuese de 18 a 19 años tomó parte en esos excesos despreciables sin duda, pero casi insignificantes, y en prueba de que ningún plan premeditado guiaba a tales jóvenes basta saber que se apartaron de algunas tiendas con sólo decirles sus dueños que darían parte contra ellos a la Autoridad ...*¹¹

El batles felanitxers treuen importància a la gamberrada i volen presentar-la a l'autoritat provincial com una broma innocent, una mica forta potser, però que, al cap i a la fi, no tenia més malícia que la que tenen un grup de joves quan volen passar l'estona fent una mica el ruc. Cal suposar que el cap polític de Mallorca s'assebantà per altres conductes del que en realitat havia succeït i de resultes de la seva indagació manà que els sortejats, que segons el batle de Felanitx només havien demanat taronges i agulles al botiguers amb modals un poc massa intemperants, ingressassin tots a la presó de Manacor, i que se'ls formàs causa criminal. Gràcies a un lligall existent a l'Arxiu Municipal manacorí del juny de 1841, sabem el que el batle de Felanitx havia tingut molta cura de callar. Foren empresonats 18 mossos felanitxers *a consecuencia de la causa criminal que se está instruyendo por los excesos cometidos en dicha villa de Felanitx el día cinco del último abril por varios mozos del sorteo en algunas casas de los llamados xuetas, pidiendo y llevándose a la fuerza comestibles y efectos practicada durante dicho sorteo.*¹²

Cap dels empresonats fou alliberat sense que abans no hagués pagat una fiança i trobat un home bo que respongués per ell davant del jutge *y en su consecuencia -el fiadorse obliga a bolberle a la prisión en que está (el mosso) siempre y cuando el Señor Juez u otro competente se lo mande, y en su defecto lo hará y cumplirá el otorgante como su fiador ...* Així tenim notícia que, un cop més, els xuetes de Felanitx foren malmenats per un escamot de compaisans arrauxats.¹³

Amb tot, aquell any, a Felanitx, les trifulgues antixuetes continuaren, car a l'Arxiu Municipal també hi ha una molt pormenoritzada notícia documental sobre la persecució a què fou sotmés un xueta que es deia Francesc Marian Terongí.¹⁴ El 24 de novembre de 1841, des del govern superior de les Balears adreçaven un escrit al batles locals donant-los compte de les queixes que Terongí havia fet arribar al cap polític de la província respecte a les humiliacions i atropellaments que havia de soportar per part d'alguns felanitxers. L'escrit diu que Terongí es lamenta *por verse de continuo amenazado a sucumbir a la más completa ruina per culpa de las frecuentes vejaciones y tropellías que varios vecinos de ese*

¹¹ A.M.F. nº. 369 Correspondència 1841-1842.

¹² A.M.M. Juzgado 1ª. Instancia. Llig. 80. "Fianzas en causas civiles y criminales" s.f.

¹³ Dic un cop més, perquè a Felanitx, el 20 d'abril de 1824, també varen ser saquejades i incendiades dues cases de xuetes amb gran pèrdues materials per als propietaris. Com a Porreres, encara que s'instruí la corresponent informació, mai no foren descoberts els autors del pillatge. En aquest cas, el parellisme entre les dues villes salta a la vista. cf. Francesc RIERA MONTSERRAT: "Notes sobre persecucions antixuetes a Mallorca en el segle XIX". *BSAL*, XXXVI, 1978, 115-121. La mateixa llei del silenci i la complicitat de les autoritats absolutistes embullaren tant la troca que no fou possible treure l'aigua clara de res.

Cal afegir que els dies 7 i 8 de novembre de 1823, quan caigué per segon cop la Constitució, els absolutistes de Felanitx ja havien envestit contra els xuetes de la vila *y aquest dia set y dia vuit feran molta destrosa a los xuetas*. Veure el ms. propietat de M. Miquel de Felanitx: *Noticiari de Juan y Antoni Ramon (pare y fill) de Tortix, s. n.*

¹⁴ Aquest Terongí no era felanitxer. Segur que era palmesà i que la seva estada a Felanitx no fou molt llarga. Per al cas que anam a veure cf. A.M.F. nº 369. Correspondència 1841 ñ 1842.

pueblo atentan contra él y de la tolerancia que manifiesta la autoridad de vds. a la vista de tan escandaloso proceder, i a més, els escarnis més roents provenien de les persones que més figuren en la villa y que lo hacen para quitarle el derecho y libertad que la ley le concede de votar en las elecciones, sufriendo con tal persecución insultos sin límite, hasta el extremo de haber visto a desora de la noche destrozadas las puertas y ventanas de su casa sense que ningú, començant pels batles, fes res per impedir-ho ni es molestàs a iniciar una providència per tal de descobrir els autors d'aquests fets, tot i que Terongí els havia denunciat, dient que la seva vida estava en perill. El cap polític de Balears es mostra molt sorprès i desplagut per l'actitud passiva de l'Ajuntament, i perquè a un poble com Felanitx hi hagués gent que fes la vida impossible a Terongí, ja que a cada passa, ell i la seva família eren vexats amb tota casta d'improperis i malifetes ... Semejante escándalo -resa l'escrit- es hasta ahora desconocido en esta provincia, y presenta contra el Ayuntamiento de ese pueblo, pero muy singularmente contra vds., un grave cargo y responsabilidad que desde luego no podré menos de exigirles. Se'ls recorda, al batles, que una de les principals obligacions de l'autoritat es la de mantenir la pau pública, perquè els pobles visquin en quietud i assossec, i que el seu primer deure és vetllar per l'observança de la llei. Se'ls insta a responsabilitzar-se de la seguretat personal de Terongí i família i que per això l'Ajuntament prengui les mesures pertinents en la intel·ligència de que me serán responsables con sus personas y bienes de cualquier desmán que se cometa o menoscabo que se irroge no sólo a aquellos individuos (els xuetes), sino a cualquier otro. Així que havien de comunicar al cap polític de la província les disposicions que s'havien posat en obra per protegir Terongí de tots aquests desordres, com també havien de participar-li les diligències instruïdes per tal de desemmascarar-ne els autors. El darrer paràgraf és una advertència seriosa al batles i regidors perquè no consentin que ningú posat sota la seva tutela, i especialment Terongí i família, patesqui cap afront y que el más leve ultraje contra las personas de la familia Tarongí, o atentado contra sus bienes dentro o fuera de esa población y que se pueda sospechar solamente nacer de alguno de ese vecindario, será motivo suficiente para proceder con todo rigor y el lleno (sic) de mi autoridad a su castigo más ejemplar, Firma José Miguel Trías, que era el nom del governador de Balears.¹⁵

El 27 de novembre, el batle del segon vot contestava a l'ofici del governador amb una carta autoexculpatòria força interessant, perquè gràcies a aquesta carta ens és possible de saber quina era la atmosfera que es respirava a Felanitx en quant als xuetes. El batle comença mostrant-se escandalitzat de la gosadia de Terongí en acudir a l'autoritat provincial amb una denúncia que deformava del tot la veritat dels fets: *Nunca hubiéramos creído -diu el primer paràgraf- que el descaro de Fre^o M^o Tarongí (a) Conciencia, llegase hasta el punto de acudir a V. Sr^a. contra nuestra autoridad, no porque le consideremos un hombre de circunstancias recomendables e incapaz de faltar a su deber, sino porque varias veces ha manifestado al infrascrito Alcalde de 2° voto su mucho agradecimiento por haber contribuido el primero y muy eficazmente, con las personas que más figuren en esta villa, a apagar el incendio que tuvo lugar en el desván de su casa habrá unos tres meses. Pel to del paràgraf no sembla que l'incendi fos provocat, sinó casual, perquè altrament el batle no l'hauria tret a rotlo, donat que el governador no en sabia res o almanco no l'havia mencionat en el seu ofici. A continuació es queixa de les acusacions de Terongí contra l'Ajuntament i les persones principals de la vila, *contra quienes infundada y desagradecidamente se dirige Tarongí, [que] son los que se esforzaron en una de las próximas pasadas noches para salvar los intereses del mismo Tarongí, que hallábanse amenazados por las llamas, y quizá por el mismo populacho, que suele acudir al lugar de los incendios más bien para robar que para apagarlos. Així que el batle i les forces vives de**

¹⁵ Trias, que era de tendència molt progressista, va ser governador civil de Balears del 1840 al 1843, i del 1854 al 1856. cf. Gran Enciclopèdia de Mallorca, art. Trias. MIGUEL FERRER FLÓREZ: "Historia política y contemporánea de Mallorca (1808 - 1868)", 414-415 i 390-391.

Felanitx, d'acord amb el comunicat de l'alcaldia, havien evitat que la casa de Terongí fos saquejada per la pleballe, cosa que el batle al·lega com a mèrit personal.

Després admet que sí, que pot ser que alguna vegada Terongí hagi estat insultat *atendida sus continuas desavenencias con los que tratan con él y las amargas quejas de muchos que aseguran haber sido engañados por Tarongí*, però a ell no li constaven aquests insults, per afegir tot seguit que a les nou del vespre del diumenge anterior se li havien presentat Terongí i la seva dona per assabentar-lo que qualcú li havia tirat una pedra a la finestra de casa. El batle els demanà si sabien qui era el delinqüent i respongueren que no. Acordaren que l'endemà, en trencar el dia, el matrimoni Terongí anàs a casa de l'escrivà, on també hi aniria el batle, per instruir la deguda informació. Un cop decidit això, els Terongí se'n tornaren a casa seva, i aquí el batle posa un detall, certament ingenu, però que ell devia considerar útil per convèncer el governador que a Felanitx tot era una bassa d'oli, i escriu: *Con esta prevención* (la de reunir-se el dilluns) *regresaron a su casa los supuestos insultados, sin que durante el tránsito recibiesen el menor insulto, no obstante de haberse efectuado a deshora, o sea a las nueve de la citada noche*. El batle considerava que si a les nou del vespre els Terongí havien circulat pels carrers de la vila i havien arribat a casa seva sans i estalvis, ja no es podia donar una prova més fefaent de la calma que regnava a Felanitx.

El cas és que l'endemà només comparagué a casa de l'escrivà la dona de Terongí per suplicar, en nom del seu marit, que no s'instruís l'expedient perquè no ho valia la pena; només demanà que a la nit la seva casa fos vigilada perquè no hi hagués segona pedrada o quelcom per l'estil. Es muntà una vigilància, i no és tenia notícia de cap més incident, fins que el batle rebé l'ofici del governador en què se li notificava la denúncia de Terongí *producida* -comenta el batle- *por tan inverídico recurrente*. Tot el dany que havia fet la pedrada a la finestra no arribava a un ral. Aquesta era la pura veritat de tot, i el que deia Terongí eren faldòrnies inacceptables.

I ara el batle canvia de registre, i d'acusat passa a acusador, vegem-ho: *Si el comportamiento que ha observado Tarongí desde que reside en este pueblo; si los remordimientos que causan el mal proceder, si el haber engañado a D. José Dezcallar, D. Bartolomé Rosselló, y a muchos otros, si el haberséle hecho en estos días un embargo preventivo a instancias de D. Pedro Juan Bonnín, vecino de esa ciudad (Palma), a quien ha defraudado escandalosamente, no obstante de deberle toda su fortuna; si la circunstancia de haberse encontrado en su casa, al tiempo de hacerse dicho embargo una carta relativa a éste dirigida des de Palma por Tarongí a su esposa, carta que le presenta [como] un hombre de la más refinada mala fe: si todo esto y mucho más que callamos por no molestar la atención de V. Sr^a, hace ver fantasmas al recurrente Tarongí, creiendo amenazada a todas horas su existencia, ninguna culpa tienen en ello los infrascritos*.

El batle protesta d'haver fet tot el que estava al seu abast per servir la incolumitat no sols de Terongí sinó també de tots el felanitxers *por trampistas y usureros que sean*, i que guiats, ell i els regidors, per aquest sentiment de justícia no han tolerat ni toleraran mai que ningú, a la vila, sigui injuriat, i molt menys Terongí, que *a pesar de sus reprehensibles procedimientos, no peligran*, a nuestro entender, *su vida, la de su familia, ni sus intereses*. El que dol més al batle és que Terongí hagi tractat d'enganyar el governador *exponiéndole un catálogo de falsedades*, entre les quals hi havia la d'haver-lo privat de vot en les eleccions. El batle diu que això és mentida, i es pregunta: *¿Y a qué color político pertenece Tarongí?. Creemos que a ninguno*, i conta que Terongí no havia volgut formar part de la llista de votants, tot i que havia estat proposat per integrar-la. I ara ve el pecat polític més gros del qual era reu Terongí: *Podemos asegurar además que no es Miliciano Nacional, no habiéndole querido admitir com tal el Consejo de calificación del año 1837*. Pels liberals d'aleshores, i això ho sabia bé el batle i ho esgrimeix com a circumstància atenuant a favor

seu; no ser admés a la Milícia Nacional era senya de professar una fe força trontollant en les bondats de la Constitució o de ser sospitós de deslleialtats antipatriòtiques o de tares personals deshonorants; per tant Terongí podia ser inclós en qualsevol d'aquests apartats, gens ni mica benemèrits, i que podien justificar l'actitud bel·ligerant del batle contrària a Terongí..

El batle acaba pregant al governador que mani instruir pel jutge de primera instància de Manacor la corresponent sumària, perquè així quedin paleses les culpes de Terongí i caigui damunt ell tot el pes de la llei *para que sea debidamente castigado quien lo merezca*. El que el batle no podia preveure quan es mostrà tan ferm amb el governador, era que la màfia antixueta felanitxera, que no tenia res que envejar a la porrerenca, li faria una endemesa que el posaria en una situació molt delicada als ulls de la primera autoritat provincial, perquè totes les seves rotundes afirmacions de què controlava perfectament els moviments populars de Felanitx, en un vespre, quedaren invalidades. La nit del 7 al 8 de desembre d'aquell any les portes d'algunes cases de xuetes foren embrutades de merda, i si per si no n'hi havia prou, la casa de Terongí fou apedregada una altra volta. El batle ho comunicà de seguida al governador, i aquest el 13 d'aquell mes, amb un ofici, es donava per assabentat de la barrabassada i encarregueva al batle que es donàs molta pressa a instruir les oportunes diligències, *dándome a su debido tiempo parte de su resultado*.

L'últim document del lligall referent a aquest afer porta la data del 22 de desembre de 1841. És un altre ofici del governador adreçat al batles constitucionals de Felanitx que, en resposta als que aquests li havien adreçat el 27 de novembre i el 8 de desembre sobre els problemes de Terongí, el cap polític provincial els renya severament per la seva deixadesa en un assumpte com aquell, i els escriu: *debo decir a vds., que han entendido muy mal sus deberes, si creen que en la aparente queja que me dan y requerimiento de formación de causa en su citada comunicación de 27 de Noviembre ppdº. pueden vds. excusar sus faltas, que aparecen de no haber tomada providencias oportunas para evitar el mal y corregir a los malévolos. Un delito no excusa otro delito, y por lo mismo observo con sumo desagrado que haya sido ahora después de mi último oficio, que acusen supuestas faltas en el querellante (Terongí), pues que siendo aquellas verdaderas, debieron vds. con tiempo haberlas corregido, de manera que alegarlas ahora es una excusa poco meditada que no forma sino un nuevo cargo contra vds ...* I la confirmació que els batles constitucionals no posaven l'esment que deien a mantenir l'orde públic era el que havia passat el 8 de desembre *por el que se ven repetidos los escesos contra la casa de Tarongí ...* Tot i que el governador aprova de bon grat que s'hagi instruït causa per a descobrir els culpables, no per això creu que quedi salvada la responsabilitat dels batles *respecto a tenerles advertido lo conveniente para que por todos los medios bajo dicha su responsabilidad evitasen semejantes repeticiones, lo que han debido cumplir sin excusa alguna, y ni aun aquella de caso impensado o inevitable que ya no es admisible ...* I l'arrambatge del governador acaba amb una admonició amenaçadora: *Bajo tales supuestos deben vds. tener entendido, que he visto con desagrado el contenido de su comunicación referida, previniéndoles por última vez cuanto les tengo dicho... en la inteligencia, que a suceder nueva repetición, será segura la responsabilidad que les exigiré, sin consideración, ni admitirles excusaciones algunas, pues que en su autoridad se hallan todos los medios de evitar y prevenir con tiempo tales escesos*. El que no sabem és com varen reaccionar els batles davant d'aquesta indignada repulsa. Gairebé no degueren tenir temps d'excusar-se, perquè el 1842, ja hi havia uns altres batles i un altre Ajuntament.

Una carta anecdòtica

I sense sortir de Felanitx, i com a demostració de la persistència dels prejudicis antixuets en el XIX, transcriuré una carta escrita per un il·lustrat clergue felanitxer, la qual reflecteix en la seva ximpleria el sentiment que, respecte als xuetes, encara imperava entre

les classes populars de finals d'aquell segle. L'autor de l'escrit és mossèn Macià Adrover Valens, nascut a S'Horta (Felanitx) el 1848, i ordenat prevere el 1878. Abans havia estat ermità. L'escrit no porta data, però sí diu on fou redactada: a S'Esglaieta, vicaria que va regir mossèn Adrover per espai d'uns anys. En qualsevol cas l'epístola fou escrita abans de 1892, car en aquest any mossèn Adrover ja figura adscrit a S'Horta, on visqué fins el dia de la seva mort. Va adreçada a un tal D. Miquel, que no he sabut identificar. El capellà felanitxer, i això cal remarcar-ho, era contemporani de la polèmica Terongí-Maura que va fer tan de rebombori, i potser aquesta dada explica en part la seva actitud; al cap i la fi no era l'únic del seu ínfim nivell cultural que aleshores professava les mateixes idees que ell. Molts d'altres que volaven molt més amunt, i que també pertanyien a l'estament clerical, pensaven igual.¹⁶ La carta diu així: *A! Palma, Palma. Dime Palma adonde es tu onor, adonde te veo que has llegado en tu perdición en tus grandes escándalos, aque bailes de cuaresma! tan grande mal sentido me da de modo que parese imposible. Esto admira, espanta a todo buen sentido adonde, adonde vamos allear.*

Rvdo. Clero de las Baleares y a esto callarás cual debe ser tu celo y que mostrará tu silencio, aunque rústigo labrador, digo que toda persona que aesto calla o no se espanta de admiración, digo que lo aprueba. Bailes de cuaresma y en desfresos! y (lo mismo festín y banquetes o vegas).

En esto podemos pensar que quien da estos permisos, sea alcalde o gobernador, o bien ha de ser de papel de estrasa mocado o bien de aquellos que tienen la nariz de trinchet, descendientes de la sinagoga, el cual habrá querido complacer a sus parientes y amigos, porque lo que mueven tales divertimientos de cuaresma no se puede pensar otra cosa si no que precisamente deben de ser de los que en otro tiempo los encerraban todas las noches en un Corral o Callecón situado en el barrio de la calatrava para que ni iziesen sus escandalosas sinagogas en que consistían en renovar la crucificación de Jesucristo y otros disparates Judaycos, y esto principalmente ala semana santa.

Y ahora, como ya puestos en libertad y asta introducidos en el mando, y iendo de las suias que estrañar lo que ya no aguardan la última senmana de cuaresma sino que ya la aquecutan ala primera. Sean lo que fueran, supongo que deben ser bautizados y por tanto cristianos y, si no son de la rasa que yo pienso, son mil veces peores, mucho de temer es un escarmento de la mano poderosa y así que Dios les aga entrar en conocimiento.

Muy Sr. mío y amigo D. Miquel sepa que he venido aquí en tu casa acordándome de que Vd. Escribía a algún diario para enseñarle este escrito por si acaso le place algo de la idea que aquí verá escrita. Vd. aga lo que bien le paresca, esto con mucha confianza y que guarde el secreto que pide el caso, pero me parese que aestos no hay cosa mejor que tratarlos de judíos. Su. Infmo. y S.S. Vicario de la Esglayeta. Matías Adrover.¹⁷

La carta és pura anècdota i es comenta per si mateixa, però és una mostra més, de les moltes que tenim, que els tópics i llocs comuns sobre els xuetes eren moneda corrent en tots els estaments mallorquins. I no sols entre capellanets de llogaret, sinó entre tots els estaments illencs, sense excloure'n els mateixos xuetes.¹⁸

¹⁶ Per a més notícies de conflictes entre xuetes i capellans en el segle XIX, cf. José TARONGÍ: *Algo sobre el estado religioso y social de la isla de Mallorca*, Palma, 1877 passim. Miquel FORTEZA: *Els descendents dels jueus conversos de Mallorca*, Palma, 1966, 75-80 i 203-213; Lorenzo: *Anales judaicos*, 152-174 i 192-194; Eva y Juan F. LAUB: *El mito triunfante: estudio antropológico-social de los chuetas mallorquines*, Palma, 1987, 171-186. Francesc RIERA MONTSERRAT: *Xuetes i antixuetes. Quatre històries desedificants*, Palma, 1993, 77-87.

¹⁷ A.R.M. Arxiu Gual de Torrella n.º 552.

¹⁸ Entre la multitud de testimoniatges que es podrien adduir com a prova d'això, en posaré tres molt posteriors a la carta de mossèn Adrover i que si bé no són inÈdits, sens dubte són poc coneguts. Quan el

RESUM

Aquest treball és una aportació a la història de la difícil convivència entre xuetes i no xuetes fins i tot en una data tan avançada com és el segle XIX. S'estudia el cas de dues viles de la part forana: Porreres i Felanitx, on aprofitant la confusió política de l'època, la conflictivitat socio-racista assolí un nivell tan alt, que desembocà en aldarulls greus.

RESUM

En este trabajo se incide una vez más en la historia de la difícil convivencia entre xuetes y no xuetes en una fecha tan avanzada como pueda ser el siglo XIX. Se estudia, los casos de dos villas de la ruralia mallorquina: Porreres y Felanitx, en las que, aprovechando la confusión política de la época, la conflictividad socio-racista alcanzó niveles tan exagerados, que cristalizaron en graves alborotos.

ABSTRACT

This study is a contribution to the history of the difficult coexistence of xuetes and non xuetes in a date so advanced as the XIX th. century in two villages of Majorca, i. e. : Porreres and Felanitx, where taking advantage of the political confusion of the epoch, the socio-racial conflict got such a high level that led to serious disturbances.

1916 fou nomenat bisbe de Mallorca D. Rigobert Domeneh i Valls, nascut a Oriola (Alacant), el setmanari *La Tribuna*, editat a Palma, en el número del 16 d'octubre de 1916, li donà la benvinguda amb un llarg article editorial de gairebé dues pàgines i mitja, amb el títol *El nuevo obispo de Mallorca. Una cuestión social que desaparece*. L'autor, prenent peu del segon cognom del nou bisbe, el declara per xueta i dóna per fet que la presència d'un bisbe xueta a Mallorca farà el miracle d'abolir totes les prevencions existents. Transcriuré el penúltim paràgraf: " *Hoy hará su entrada oficial en su diócesis el Dr. Domenec. ¡Es un judío!- añadirá el vulgo -¿Cómo puede ser que sea Obispo de una diócesis que no quiere un canónigo, ni un organista, ni una monja, porque uno se llama Taronjé, el otro Bonnín y la otra Miró, un hombre que se llama Valls? - Y tras la sorpresa, vendrá la confusión, y la tradición absurda y cruel, se tambaleará, grotescamente sobre sus ridículos pedestales de ignorancia y fanatismo, y entre la confusión se oirá clara la voz de la verdad que dirá: todos los hombres son hermanos, y la voz del Señor diciendo, amaos los unos a los otros, y el pax vobis se oirá de nuevo*. Un altre testimoniatge d'un poc més tard, és el de D. Gabriel Llabrés Quintana, catedràtic i historiador, que el 1921 enllestí el seu arbre geneològic, editat després pel seu fill D. Joan Llabrés Bernal el 1970 en *tirada privada y con destino a cuantos se honran en Mallorca con este apellido*. Doncs bé, el Sr. Llabrés Quintana, al final de l'opuscle, escriu: *Los Llabrés puedo afirmar que han sido tenidos siempre y comunmente reputados, como limpios y buenos cristianos, sin raza, ni mezcla, ni resabios de judío, moro o converso en ningún grado. No han sido ni fueron jamás herejes, condenados, ni penitenciados por el Santo Oficio de la Inquisición o sospechosos en la fe... Es por lo tanto un apellido honrado, exento de vileza, limpio de sangre, y en general, de arreglada vida y buenas costumbres, y por ende de general estimación en Mallorca*. Una altra dada recent és que, quan el 1930 fou canonitzada la beata Catalina Tomàs; per solemnitzar les festes celebrades a l'illa, vingué a Mallorca el cardenal Pedro Segura i Sáenz, nascut a Caraoz (Burgos) i aleshores arquebisbe de Toledo: *El cardenal Segura fue hospedado en casa del marqués de Vivot, y el gran patio del Palacio se llenó de vecinos del barrio de Santa Eulalia, deseosos de ver y aplaudir a un cardenal que se apellidaba Segura*. cf. José ORLANDIS: *Estampas de la vida en Palma antes de la Guerra Civil. Memoria de infancia y juventud*, Palma, 2000, 59.